

פוקוס: ראיון עם פרופ' איל זמיר

הונן פוליאק*
ושירת אבנת**

כל מה שרצינו לדעת על תוכניותיו של הדיקן החדש לפקולטה: למה הוא דווקא בידינו חוזים, למה הוא נהנה כל כך ללמד את תלמידיו שנה א', מה הולך בוועדת הקודיפיקציה, וכמובן: איך הוא הכיר את אשתו?

מאוד מעניינים אז אני מאוד ממליץ, אבל יש בזה סיכון, כי לא כולם עושים דברים מעניינים באותה מידה. אני גם למדתי קורסים לתואר השני תוך כדי השנים האחרונות בצבא. חיסרון? אין הרבה עתודאות, והרגשות שאני עוררתי בקרב בנות המחזור שלי כנראה היו יותר אימהיים. ש: אז את אשתך – די"ר ליונסון זמיר – הכרת בצבא?

ת: אחרי שסיימתי את הלימודים והתגייסתי גרתי בשכירות בשועפט על-ידי בית-הדין הארצי לעבודה. אז היה אפשר עוד לגור שם. אחד הסטודנטים שהתגוררו בדירה היה תלמיד שנה א' בפקולטה. הוא אירגן חוג בית פוליטי, והזמין את החברים שלו, ודפנה הייתה שם. בגלל שהייתי חייל אז לא השתתפתי, וישבתי קצת בחוץ. ההיכרות היא דרך אותו חבר. הייתי אז בן 22. התחננתי בגיל 23 וחצי. דפנה למדה ארבעה מחזורים מתחתי, כלומר התחילה ללמוד אחרי שאני סיימתי את הפקולטה. אגב, היא בכלל לא חשבה על קריירה אקדמית, היא רצתה להיות עו"ד. זו אשמתי, לדעתך, שהיא בחרה באקדמיה. זה לא ששיכנעתי אותה, זה פשוט הפך להיות אופציה עבורה.

זמיר כסטודנט

ש: שקלת להיות עורך דין?

ת: האפשרות להיות עו"ד אף פעם לא הייתה מציאותית בעיניי. בחרתי במשפטים כאחת האופציות להיות באקדמיה. במשך 5 שנים עסקתי באופן אינטנסיבי בעריכת דין, בצבא. נהייתי, אבל זה לא משהו שבאמת שקלתי כקריירה.

ש: אבל התחום בו אתה עוסק, דיני חוזים, איננו תחום שצומח במיוחד בפרקטיקה?

ת: נדמה לי שאפשר לשאול את זה על כל מה שלומדים בפקולטה, מלבד, אולי, תורת המשפט. נכון שנשאתי ונתתי בעצמי על חוזים שהייתי צריך לזכור במהלך חיי, אבל אם מישהו רוצה ייעוץ מאוד מעשי בענייני חוזים אז אני לא האיש, למרות שחלק מהמחקרים שלי הם מאוד מעשיים. ש: מדוע בחרת לעסוק בדיני חוזים דווקא?

ת: כתבתי את הפירוש לחוק המכר, וזה יכול היה להוביל אותי לקניין או לחוזים. טדסקי מיוזמתו הציע לגבי (שלו) להעסיק אותי בתירגול בחוזים ומאז אני בתחום זה. מבין שאר תחומי המשפט הפרטי, אני מרגיש קרבה מיוחדת לדיני קניין (גם בבית). במידה מסוימת, ההתפתחות האקדמית שלי הוכתבה ע"י אחרים.

ש: מה היה תחום העיסוק העיקרי של טדסקי?

ת: תורת המשפט, חוזים, נזיקין, משפחה, עשיית עושר וקניין. בעצם

פרופ' איל זמיר נולד ב-1961 במושב היוגב ליד עפולה, בן ל"משפחה של רפתנים". כיום הוא כבר ירושלמי, "נשוי ואב לשתי גינגיות", ולענייננו, הדיקן הנכנס של הפקולטה למשפטים. מה נשתנה מאז ועד היום, ובאיזו מידה יש לכך השלכה על חיינו בפקולטה - על כך בשורות הבאות.

נקודות ציון

איל זמיר החל את לימודיו בפקולטה כבר בגיל 17, לפני השירות הצבאי, במסגרת העתודה האקדמית.

"לפני שהתחלתי את הצבא הייתי עוזר מחקר של פרופ' טדסקי. זוהי נקודה חשובה כי זה הכתיב את הקריירה שלי. הוא הציע לי לכתוב את הקומנטר (פירוש) על חוק המכר, אותו כבר כתבתי תוך כדי השירות הצבאי ביהודה ושומרון. הקומנטר התפרסם פחות או יותר כשהשתחררתי, בשנת 1987. הדוקטורט כבר נמשך מתוך הנושא של המכר - השלמתי אותו בפקולטה תוך תקופה די קצרה, ואז טדסקי קישר ביני לבין (גבריאלה) שלו, מה שגרם לכך שאני בידינו חוזים. שנה אחת אחרי הדוקטורט הייתי בהרווארד בתור חוקר אורח, שנה אחת ב-96-97 הייתי חוקר אורח בייל".

השירות הצבאי

ש: מה אתה זוכר מהשירות הצבאי שלך?

ת: השירות הצבאי שלי היה מעניין משום שהייתי בשטחים ועסקתי במגוון עצום של נושאים אזרחיים. עמדתך שם על הכוח הרב שיש למשפטנים בשירות הציבורי בכלל ובאותה מסגרת במיוחד. דיון שבו היו מעורבים אנשי הפרקליטות הצבאית לא היה רק משפטי, אלא גם עסק בקביעת מדיניות. כך יצא, שבתור סגן צעיר יכולתי להשפיע על המציאות במובנים מסוימים יותר מאשר ח"כ, למשל.

ש: מה מביא בחור בן 18 ללכת לעתודה ולהחליט שהעיתיד שלו במשפטים? ת: קפצתי כיתה וסיימתי תיכון בגיל 17. במקום להתגייס, החלטתי להעביר שנה באוניברסיטה ואז להתגייס לצבא. אחרי כמה שנים ניכרתי שבסוף שנה א' הייתי צריך להחליט משהו... תמיד ידעתי שאני רוצה קריירה אקדמית. אמא שלי בטח ידעה את זה עוד לפניי. לעומת זאת, לא תמיד ידעתי שארצה ללמוד דווקא משפטים. היו לי שני אחים בוגרים שלמדו מדעי הטבע, אחד רפואה ואחד ביולוגיה, והם לא המליצו ללכת בדרךם. יכול להיות שהייתה לי יותר נטייה מאשר להם לדיבורים.

ש: אתה מפליץ ללכת לעתודה?

ת: אני בהחלט ממליץ, למרות שהתנאים בעתודה הולכים ונעשים פחות קורצים מבחינת המחויבות הנדרשת מהעתודאים. אני עשיתי דברים

ואחרים ממשיכים ללמוד בהתנדבות. במקרים מסוימים אנו מנסים לדחות את הפרישות.
ש: האם עונה סגן דיקן?

ת: לא. השנה אני ממלא גם את תפקיד סגן הדיקן, ולכן לצערי הנגישות לסטודנטים פחותה, אך העניין יתוקן בשנה הבאה.
ש: מהם כיום הנושאים החשובים שעומדים על הפרק בניהול הפקולטה?
ת: אין לי תוכניות מהפכניות. אמשך לקדם את הנושאים שקידם קודמי בתפקיד, פרופ' ישראל גלעד, ובין היתר לעשות את הפקולטה למקום שנעים לסטודנטים להיות בו. בשנה האחרונה הייתה עליה של 25% בהרשמה לפקולטה למשפטים. הייתה עליה בסף הקבלה, וקיבלנו קבוצה גדולה של תלמידים בעלי נתוני קבלה גבוהים במיוחד. בין הסיבות לכך ניתן למנות את המשבר בענף ההיי-טק ואת היחס המתחשב והאוהד שניתן לסטודנטים בפקולטה בשנים האחרונות. התפיסה החדשה היא שהאוניברסיטה היא נותנת שירותים וזה קריטי לעניין התחרות על תלמידים מצטיינים. בתחומים אחרים, שאינם בשליטתנו, אנו בנחיתות - כל עוד אין רגיעה ביטחונית, ירושלים פחות אטרקטיבית מהשפלה, ורוב האוכלוסייה גרה בגוש דן ולא כאן.

דבר נוסף שצריך לפתח הוא הפעילויות החברתיות וההתנדבותיות בין כותלי הפקולטה: אנחנו התקדמנו מאוד במשך השנים ויש שתי

קליניקות, האחת לסיוע משפטי בסיוע משרד המשפטים, והשנייה קליניקה לזכויות אדם (ראו כתבה נפרדת בנושא בגליון זה). יש לנו גם קורס לסיוע משפטי אזרחי, סדנאות קליניות, סניגוריה פלילית, הפעילות הנפלאה של מרכז "ברירה" באופן כללי ודיני רחוב בפרט. אבל אנחנו עדיין רחוקים מאוד מלמצות את הפוטנציאל. בניגוד לגוש דן, ששם יש כמה וכמה מוסדות להשכלה משפטית - הרי בירושלים אנו יחידים, ולכן הביקוש לסיוע מצדנו גדול מאוד. יש לנו את היתרון שאין במכללות והוא הפוטנציאל לשיתוף פעולה עם עבודה סוציאלית ומחלקות אחרות באוניברסיטה - פוטנציאל שלא מוצה עד כה ואני מתכוון לפתח זאת.
ש: לאור חשיבות הסוגיה החברתית, האם יש מקום להפוך קורסים כאלה לקורסי חובה?

ת: לדעתי יש לתת לסטודנטים בחירה ללמוד בקורסים אלה, ולא להפוך אותם לקורסי חובה. זה מנוגד לפילוסופיה הכללית בפקולטה שלנו ולרפורמה שנועדה לצמצם את קורסי החובה. ממילא, אם מרחיבים את קורסי החובה הרי שיש קורסים רבים בתור. כך למשל, היקפו של הקורס בדיני חוזים ירד מארבע שעות לשלוש שעות שבועיות והייתי שמח להחזירו לארבע שעות... במרכז ברירה יש מעל ל-120 מתנדבים, וכולנו מופתעים לטובה בעניין זה מהיענות הסטודנטים. לפני חמש שנים

לא היו בטוחים שיש סיכוי למרכז כזה. יחד עם זאת, אלה פרויקטים שדורשים משאבים של כוח-אדם וכסף, ולפקולטה אין יכולת לענות על ביקוש של 250 סטודנטים לקורסים כאלה כקורסי חובה. כפי שאנו מתרשמים היום, פרויקטים אטרקטיביים ימשכו מספר גדול של

טדסקי היה איש אשכולות אמיתי, אבי המשפט האזרחי כדפיציפלינה אקדמית. כשהוא פרש היו צריכים כמה פרופסורים שיחליפו אותו. הגעתי לטדסקי כיוון שלא נבחרתי להיות עורך כתב-העת משפטים, והשופטת אורית אפעל-גבאי, שהייתה אז האסיסטנטית של טדסקי, המליצה לו שייקח אותי. מי שנבחרו להיות העורכים היו אז טל בנד ואסף פוזנר, ששניהם אינם אנשי אקדמיה, אך שניהם מלמדים בפקולטה. אגב, מי שהיה מועמד איתי היה אלון הראל.
ש: מי היו המרצים שהשפיעו עליך יותר מכל?

ת: בפקולטה אני חושב שפרופ' ויסמן, ובפוסט דוקטורט - גרלד פרוג מהרווארד, וכמובן טדסקי, הגם שלא למדתי אצלו בכיתה.

על תפקיד הדיקן
ש: האם יש לך תוכניות אישיות מיוחדות לקידום במהלך תקופת כהונתך כדיקן הפקולטה?

ת: זה לא תפקיד עם הרבה כוח. נכנסתי לתפקיד בלי אשליות, שכן 3 שנים הייתי סגן דיקן. כשאתה דיקן צעיר יחסית בפקולטה קטנה - ההחלטות המשמעותיות וקליטת סגל, הקצאת משאבים, פיתוח תחומים מסוימים הן קולקטיביות. זוהי בעיקר משימה של שכנוע. העבודה השוטפת היא בעיקר מנהלית, שניתן להותיר בה חותם מוגבל. בתקופתי העניין החשוב ביותר הוא קליטה של סגל צעיר. כיוון שהסדרי הפנסיה של האוניברסיטה העברית כל כך טובים, הרי

שכל תחזיות הפרישה התבדו, וכיום במשפטים כמעט לא רצינולי מבחינה כספית להישאר בפקולטה אחרי גיל 60. הפקולטה שלנו מושפעת מהליך זה יותר מפקולטות אחרות באוניברסיטה, שכן יש אלטרנטיבה במכללות (להבדיל מאשורולוגיה, למשל). המכללות הפכו להיות בתי הלורדים של האוניברסיטאות. אנו בעיצומו של גל פרישות גדול ובתחילתו של גל קליטות גדול. כל קליטה של אדם חדש תשפיע על הפקולטה לעשרים או שלושים השנים הקרובות. יש לנו מועמדים מצוינים, ובדרך כלל מי שאנו רוצים אותו - בוחר בנו, למרות התחרות.

ש: האם הפקולטה מצויה בתחרות עול המכללות?
ת: באופן חד משמעי - המכללות אינן איום על האוניברסיטה העברית. שכן הלימוד שלנו יותר נמוך ורמת ההכשרה המשפטית אצלנו גבוהה יותר.

אנו לא מפסידים תלמידים למכללות הפגיעה היא שהמקצוע בכללותו הפך פחות אטרקטיבי עקב הגדלת מספר עורכי הדין. התוצאה היא שרבים מבוגרי משפטים לא יעסקו במשפטים. הם יהיו מנהלי סניפי בנקים, בתי מלון, חברי כנסת, יעבדו במשטרה, בש"ס וכדומה. זוהי התפתחות חיובית, כי התלמידים שלומדים במכללות - גם אם לא יעסקו בפרקטיקה משפטית - האלטרנטיבה העיקרית שלהם הייתה מדעי הרוח או החברה, ולדעתי לימודי המשפטים אינם נופלים מאותם תחומים. כך שבעצם המכללות מתחרות בעיקר בפקולטות למדעי הרוח והחברה. ספק אם כל המכללות תשרודנה לטווח ארוך.

ש: האם נעשה ניסיון לשכנע מרצים שלא לפרוש?
ת: מרצים בפנסיה ממשיכים לשמור על קשר עם הפקולטה - קליין, שלו

הפרופסורים זמיר וגלעד יחד עם נשיא האוניברסיטה מנידור במסיבת חילופי הדיקנים

באופן חד משמעי - המכללות אינן איום על האוניברסיטה העברית

בשנה האחרונה היתה עליה של 25% בהרשמה לפקולטה למשפטים. היתה עליה בסף הקבלה וקיבלנו קבוצה גדולה של תלמידים בעלי נתוני קבלה גבוהים במיוחד.

סטודנטים גם ללא חובה.

נושא נוסף שהייתי רוצה לקדם הוא שיפור שירותי המזכירות, שנמצאת במגמת שיפור שביעות הרצון בשנים האחרונות - שעות יותר ארוכות,

הגדלת השטח הפיזי של המזכירות, פיתוח אתר האינטרנט של הפקולטה שמפחית את הפניות למזכירות וכו'. כך גם לעניין המשך השיפוץ הפיזי של הפקולטה. אנו לומדים בבניין בן שבעים שנה, והוא גם נראה כך... שלושה אולמות שופצו בתקופתו של הדיקן הקודם, ויש תכניות לשיפוץ אולם 315, האולמות הקטנים ואולם הספרייה. כמובן שהקושי נובע מגיוס הכספים. כידוע, ההשכלה הגבוהה סובלת מאוד מהמשבר הכלכלי. משרד החינוך מכוון קיצוצים דווקא למערכת ההשכלה הגבוהה, וקשה יותר להשיג כספים. המצב של הפקולטה שלנו טוב יחסית לפקולטות אחרות - אמנם הופחת שכר עוזרי ההוראה, אך אנו ממלאים את כל מכסת הסטודנטים תוך שמירת סף הקבלה, ולכן ככל שהתקציב מחושב לפי היקף שעות ההוראה מצבנו טוב יותר מפקולטות אחרות.

תנאי הקבלה החדשים

ש: האם הקיצוצים השפיעו על מכסת התלמידים בפקולטה?

ת: אין עליה במכסת הקבלה לפקולטה לתואר ראשון (252 תלמידים), למעט 5% שמתקבלים במסלול של העדפה מתקנת. אין לנו די משאבי הוראה כדי להגדיל את מספר התלמידים המתקבלים. במקרה של נשירה של תלמידים משנה א', אנו ממלאים את השורות בתלמידים מצטיינים מאוד ממוסדות אחרים. בלימודי המוסמך הייתה השנה עלייה של עשרות אחוזים במספר התלמידים כיוון שנפתחה תכנית חדשה בשילוב עם משרד המשפטים - תכנית לפרקליטים שמחילה עליהם את הדרישות האקדמיות הרגילות, אך באה לקראתם, בלימודים בימי שישי למשל.

ש: האם יש שינוי בתנאי הקבלה? הרי בשנת הלימודים הבאה (תשס"ד) ניתן יהיה להתקבל ללא ציון בענף פסיכומטרי.

ת: יש ליכור שכל מערכת הקבלה לכל האוניברסיטאות עברה טלטלה בחודשים האחרונים בגלל הלחץ הלא-ענייני שהופעל ע"י הדרג הפוליטי על האוניברסיטאות לאפשר קבלה ללא פסיכומטרי. זה הכניס הרבה אי ודאות כי עדיין אין מספיק מידע סטטיסטי שיאפשר לנו לדעת איך בדיוק לבנות את מסלול הקבלה שאינו כולל פסיכומטרי. באוני העברית ההיערכות הייתה קשה במיוחד בגלל הפגיעה הקשה במשרד

לקבלת תלמידים בעקבות הפיגוע בפרנק סינטרה, בו נהרגו ונפצעו אחדים מראשי המשרד. החלטת הכנסת הייתה שניתן להתקבל לאוניברסיטה או ע"ס פסיכומטרי או לפי מצרף, שהוא ציון משוקלל של שלוש בחינות בגרות - הציון החיצוני בלבד ללא מגן. הפקולטה למשפטים בחרה במצרף הומני שכולל שפה (ועברית או ערבית), אנגלית והיסטוריה, בעוד שרו ב האוניברסיטאות בארץ בחרו במצרף ריאלי הכולל מתמטיקה. הבעיה היא, אם להתנסח בעדינות, שבחינה בהיסטוריה ברמה

מוגברת אינה מנבאת טוב יותר הצלחה מאשר בחינה ברמת של שתי יחידות, לעומת כושר הניבוי של בחינה במתמטיקה ברמה מוגברת. ש: עזוץ נבחר המצרף ההומני דווקא?

ת: אנשים שהם מאוד טובים במתמטיקה לא יפגעו, כיוון שהם בדרך כלל גם טובים בהיסטוריה. ממילא הם תמיד יוכלו לבחור במסלול של הפסיכומטרי. במקום המעטים שיידחקו החוצה, יתקבלו מועמדים שאומנם אינם מצטיינים במתמטיקה, אך הם מבריקים ברוח ובפילוסופיה, וטוב שיהיו אצלנו גם כאלה. כאמור, ההסדר יהיה תקף החל משנה"ל הבאה.

הסטודנטים שלנו

ש: ציון פילה טובה ופילה רעה על הסטודנטים בפקולטה.

ת: שנה "החומר האנושי" היום הוא טוב יותר, אך אין הבדל לעומת לפני 10 שנים. אין בעיה מיוחדת במוטיבציה ללמוד, בהשוואה לפקולטות אחרות

למשפטים בארץ, הנוכחות בשיעורים היא מאוד גבוהה (80-90 אחוז בקורסי החובה). אמנם היקף הקריאה הוא פחות מכך אך מרצים שונים מתמודדים עם הבעיה בדרכים שלהם. אצלי הבעיה של היעדר קריאה לשיעורים היא פחות כיוון שהסטודנטים הם תלמידי שנה א' והם עוד לא "מוקלקים". אני אומר להם שהם כל כך מבריקים עד שיוכלו להצליח בבחינה גם בלי לקרוא, אבל ההבדל הוא בין מי שרץ את המרתון לבין מי שלוקח טרמפים. חלק ידעו לרוץ וחלק ידעו רק לקחת טרמפים. ההתכוננות לשיעורים שווה את ההשקעה. אני לא מתקשה לנהל דיון בכיתה בשנתיים האחרונות - אבל יכול להיות שזה בגלל שהבחינה היא עתה בחומר סגור ולא ניתן להיעזר בבחינה במחברות בחינה כתומות... ש: אתה נשמע מאוד מרוצה מהסטודנטים...

ת: אני נהנה ללמד את הסטודנטים שלנו. אני חושב שסטודנטים שמסיימים את הפקולטה בוודאי מקבלים מטען טוב יותר מאשר לפני 15-20 שנה. אין מה להשוות מבחינת ההכשרה הבינתחומית. הכוונה איננה רק ללומדים בתוכניות המשותפות. גם מי שלומד דיני חוזים, למשל, נחשף לניתוח תיאוריה פמיניסטית, ניתוח כלכלי ותיאוריות סוציולוגיות. אמנם אין לזה בהכרח תועלת מיידית וישירה בסטאז' אבל אני חושב שכך אנו יוצרים משפטים טובים יותר.

ש: יש שמלינים על כך שהשיעורים בפקולטה הם יותר עדי תיאורטיים, ולא מכינים אותנו היטב לחיים האמיתיים, הפרקטיקה המשפטית ופבחי הלשכה.

ת: לדעתי האוניברסיטה העברית מוצאת את דרך המלך בין ההכשרה המשפטית התיאורטית והמופשטת לבין ההכשרה המעשית. בבתי הספר המובילים למשפטים בארה"ב יש נטייה מובהקת ללימודים תיאורטיים, שם הדגש הוא על "policy, policy", כלומר התלמידים שם יודעים להעלות את כל טיעוני המדיניות בעד ונגד עניין כלשהו, אבל כשמראים להם סעיף חוק או פסק דין הם לא בהכרח יודעים איך לנתח אותו, איך לאבחן, וכיצד לעשות את העבודה המשפטית המקצועית. לעומת זאת בקונטיננטל זה הפוך בדרך כלל - יוצאים משפטים שהם בעלי מקצוע מצוינים אבל שבמקרים רבים אינם יודעים לטעון את טיעוני המדיניות. אנחנו מצליחים ליצור אנשים שיודעים לעשות גם את זה וגם את זה. חלק מן המורים, ואני ביניהם, מנסים לשלב את הדברים בקורסים שלהם, אבל גם אם יש מורים שמלמדים יותר תיאוריה ומורים שמלמדים באופן יותר אנליטי/מקצועי, בסך הכל התלמידים נחשפים אצלנו לכל סוגי החשיבה והטיעון.

ש: ובכל זאת - פילה רעה?

ת: יש דבר אחד שאינו משתנה לאורך השנים: הפער בין מה שהסטודנטים מקבלים לבין מה שהסטודנטים סבורים שמגיע להם אינו תלוי במה שהסטודנטים מקבלים בפועל. כלומר, הם תמיד חושבים שמגיע להם קצת יותר (מסמן מרווח בין האגודל לאצבע - ר.פ., ש.א.) גם אם הם

ש: מתי צפויה להסתיים עבודת ועדת הקודיפיקציה, שאתה נמנה עס חבריה?

ת: ועדת הקודיפיקציה היא הסמינר הטוב ביותר בעיר, וכיוון שאנחנו מאוד נהנים שם אז אנחנו לא מסיימים את העבודה... כבר קרוב לעשרים שנה שהוועדה יושבת. אני לא בטוח שהוועדה תביא מהפיכה בתחום המשפט האזרחי, אך בהרבה תחומים היא תשפר את המצב הקיים. בוועדה שבה יושבים 5-10 פרופסורים ועוד 5 עורכי דין, ברור שהחלטות מתקבלות בדרך של פשרה. ייתכן שאילו פרופ' ברק היה יושב ומנסח את הקודיפיקציה בעצמו, תוך היוועצות במומחים בכל תחום, היינו מקבלים תוצר שהוא יותר קוהרנטי ממה שאנו עומדים לקבל. הוועדה עובדת כבר עשרים שנה ללא הצבעות, הכל נעשה בהסכמה או בניע ראש. אין סיבה להיות מודאגים לעניין היחס בין הקודיפיקציה לבין מה שלמדנו, שכן גם הכנסת תצטרך לדון בזה, ולכן אינני יכול להתחייב שאפילו הילדים שלכם יחיו בתקופתו של הקודקס הזה... שיטת המשפט הישראלית היא צעירה, ואם אחרי חמישים שנה יהיה קודקס, זה לא הרבה זמן. אני חושב שהעבודה תסתיים, אבל לא תסתיים בקרוב, וכל זאת בכפוף להליכי החקיקה בכנסת. דומה שגם כאן עשינו 90%

מהעבודה, והשאלה היא כמה זמן ייקח לעשות את ה-10% האחרונים. שאלות שהופנו מקרב סטודנטים לדין
ש: כיצד הפקולטה נערכת לאפשר גישה נוחה יותר לנכים?
ת: האוניברסיטה קיבלה תרומה גדולה כדי לשנות את המצב הקיים. ישנן כבר תוכניות אדריכליות, שתבוצענה בקרוב. כך למשל נקבע כי מול חדר 306 תהייה מעלית שעולה לקומה השנייה, וכך גם לעניין ההנגשה, שירותי נכים וכד'.
ש: האם לא ראוי יותר שבחינות שנתיות תיבדקנה בידי המרצים עצמם ולא בידי סטודנטים?
ת: אנחנו מוגבלים בכוח האדם. כאשר יש ללמד 250 סטודנטים במחזור עם סגל של 35 איש (ולאחר שיאוישו כל התקנים), בלתי אפשרי שכל מרצה יבדוק את כל הבחינות בקורס. כדי שזה יקרה צריך להגדיל את כמות המרצים או להפחית את כמות הסטודנטים - ולא סביר ששתי הדרישות תתקיימנה. זהו הכרח בל יגונה. עדיין האחריות האקדמית הכוללת היא על המרצה. לראשונה השנה כינסתי את כל הבודקים לפגישה, ועמדתי בפניהם על החשיבות של עמידה ב"ל", מתן הערות מפורטות, יחס אוהד לסטודנטים וכד'. אין ספק, שרוב רובם של הבודקים עושים את עבודתם נאמנה. אגב, באוניברסיטת הרווארד בארה"ב הכלל הוא שבתואר ראשון הבדיקה היא ע"י עוזרים, ובתואר שני (משפטים) הוא תואר שני בארה"ב (ב) המורים בודקים. התוצאה היא שבלימודי המשפטים בקורסי החובה אין בכלל, או אין כמעט, עבודות בכתב, שכן זמנם של הפרופסורים בהרווארד יקר.

ש: האם ישנן פחשבות שניות לעניין נירמול הציונים?
ת: הניסוי בעניין הנירמול היה מוצלח, ולמעשה הכרחי עקב הרפורמה, שבה עברנו מ-70% מקצועות חובה לכ-70% מקצועות בחירה, במסגרתה היינו חייבים לנטרל את השיקול של הציונים ואת השיקול של היקף המטלות בקורסים בבחירה בין הקורסים. בסה"כ נירמול סביב 84 הוא לטובת הסטודנטים, שכן 60% מהכיתה צריכה לקבל מעל 84 (שכן הציון הנמוך הוא 50 - על כ"א שמקבל 50 צריך שניים שיקבלו 100). מכאן, שלסטודנטים אין סיבה להלין על העיקרון - הוא העלה את ממוצע הציונים. לראייה, סף הכניסה לרשימת הדיקן עולה כל שנה. משנות ה-70 הממוצע בפקולטה עלה ב-12 נקודות. בזמני הייתה "ארוחת דיקן", כלומר היינו יושבים סביב שולחן קטן וזה הספיק... יהיה קשה מאוד להחזיר את הגלגל אחורנית. כל ניסיון לסטות מהסטטוס קוו, שכרו יצא בהפסדו, וניתן ללמוד זאת גם מהתיאוריה שזיכתה את פרופ' דני כהנמן בפרס נובל.

מקבלים המון הם חושבים שמגיע להם קצת יותר. אני מכיר זאת גם מניסיוני עם הבנות שלי. אם מישהו חשב שניתן לצמצם את הפער הזה ע"י שניתן לסטודנטים יותר, זה בלתי אפשרי. זה לא אומר שלא צריך לתת להם יותר.

ש: יש לך דוגמא קונקרטי?
ת: אני חושב שיש קבוצה מסוימת, לא גדולה, של תלמידים ששאפתנותם מעבירה אותם על דעתם, וגורמת להם לראות דברים שלא בפרופרציה הראויה. לדוגמא, הכללים בשנתון נתפסים לפעמים רק כבסיס למשא ומתן, הכללים הם המלצה בלבד בראייתם. יש אנשים שעד כדי כך חשוב להם עוד 0.07 בממוצע ומעבר ממקום 16 למקום 15 ברשימת הדיקן, עד שהם יכולים להיכנס להתפלפלויות הדורשות ממני לגייס את כל הכישורים המשפטיים שלי כדי להשיב לטענותיהם. אבל אני לא חושב שזה מזיק לאווירה בפקולטה, ואני חייב לומר שאני לא מבחין בסכינאות בין הסטודנטים, אך תופעה זו כפי שצינתי מעידה על אובדן פרופרציה ויש להצר על כך. לדעתי ציונים ככלל הם מפתח מוגבל להצלחה בחיים. הצלחה מעבר לפקולטה קשורה לעוד הרבה מאוד גורמים.
ש: אילו גורמים?

ת: אני מאמין שאנשים שמסיימים את הפקולטה צריכים להיות אנשים שונים מכפי שהיו כשנכנסו לפקולטה. זו יומרה גדולה מאוד, אך אפשר לנסות לקדם אותה. זה מתקשר לסיסמא שהופכת להיות בדיחה באמצע שנה א', לפיה "יש פנים לכאן או לכאן". זה לא אומר שתמיד יש פנים לכאן ולכאן - שכן גם לכלל הזה יש חריגים. יש דברים שהם רעים באופן מוחלט, אבל ברוב השאלות המשפטיות המעניינות יש פנים לכאן ולכאן. משפטן טוב בעיני אינו יכול להיות איש קצוות, הוא לא יכול לראות רק צד אחד של המטבע... זה הכל קטעים מתוך הנאום שלי בסוף שנה א'. אדם שמפנים את הכלל הזה הוא אדם שונה מכפי שנכנס לפקולטה. מסיסמא זו תיתכנה שתי מסקנות. אחת, צינית וניהיליסטית: "הכל הולך", תמיד ניתן לטעון הכל. השנייה, שאני ממליץ עליה, היא, שכיוון שהדברים בשליטתנו ובבחירתנו - הרי שהאחריות האישית של כל אחד מאיתנו לגבי כל החלטה או מעשה שלו, משפטי ולא משפטי, היא יותר גדולה, היא מבטאת את האישיות שלו.

דיני חוץ, אקטיביזם שיפוטי, קודיפיקציה ועוד
ש: האם לדעתך יש הצדקה לגישה שיפוטי אקטיביסטית בתחום דיני החוזים?

ת: אני לא כופר בנטייה אקטיביסטית של ביהמ"ש, אך אני חושב שההבדל הוא פחות בתוצאות של הפסיקה ויותר ברטוריקה שלה, כיוון שחלק מהאנשים הנותנים את הטון בבית-המשפט העליון הם אנשי אקדמיה במקורם. פרופ' קלברז, ששימש שנים רבות כפרופסור למשפטים ומוזה שנים משמש כשופט, נוהג לומר שתפקידם של אנשי אקדמיה הוא לחשוף את האמת. למשל: אם אומרים לכם שאין מחיר לחיי אדם, הרי שתפקידם של אנשי אקדמיה לומר שזה לא בדיוק כך, שהרי אילו זו הייתה האמת, היו מתקיימים פי עשרה יותר רמזורים בכבישים. תפקידם של קובעי המדיניות, לעומתם, הוא לקבוע מדיניות ולהתעלם מאנשי האקדמיה. שופטים, מבחינה זאת, הם קובעי מדיניות.

ש: היית מעוניין להיות שופט?
ת: אני מרוצה מעבודתי האקדמית. אני נהנה יותר ללמד סטודנטים בשנה א', מאשר תלמידי קורסים מתקדמים יותר. הסיבה שאני (ולאו דווקא הסטודנטים) נהנה, היא שניתן להשפיע ולעצב יותר אנשים בשנה זו. בשנה ב' כולם כבר משפטים מובהקים... לגבי תפקיד הדיקן, לא הייתי רוצה לעשות את התפקיד יותר משלוש שנים. אני לא סובל מביצוע התפקיד, אבל זה בא על חשבון דברים אחרים. כך בתחום המחקר, יש לי מאמר בעניין פס"ד ארבוס נ' רובינשטיין ש-90% ממנו היו כתובים לפני שלושה חודשים וזה המצב גם היום... אבל אני צופה שבשנה הבאה יהיה לי פחות לחץ, לכשיצטרף אלי סגן דיקן.